

RECENZIE

MATEJOV, Fedor: *FRAGMENTY* (Z premien písania o literatúre od šesťdesiatych rokov po deväťdesiate roky). Bratislava : Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, 2010. 360 s.

Kniha Fedora Matejova *Fragmenty* sa k celku prebíja nie zo statickej „globálnej“ (vševiedacej) perspektívy v dnešných časoch tak často spochybňovanej syntézy (perspektívy napr. dejín slovenského literárnokritického a literárnovedného interpretačného písania), ale pomocou priehľadov k celku z rozličných významových perspektív, ktorými sú: jednak osobnostno-sémantické gesto konkrétnych literárnovedných autorov, jednak kladené otázky o zmysle „písania o literatúre“ a jednotlivých fazetách a možnostiach tohto písania. („*Ako písať? Ako učiť? Ako robiť filozofiu, kritiku, vedu o umení?*“, s. 258, inscenuje tieto otázky v teoretickom, no aj priateľsky-kolegiálnom texte o knihe Petra Michaloviča.) A individuálny autor či naliehavá problémová otázka sú naozaj tým najlepším „priezorom“, východiskovou perspektívou k tomuto celku, akým sú premeny literárnovedného písania u nás. Popri textoch so zásadnými a prijateľnými (a zároveň invenčnými) definíciami – napríklad, aká je „vec myslenia“ literárnej kritiky – sa v práci nachádza viacero profilov konkrétnych literárnych vedcov (Hamada, Čepan, Matuška, Mathauser, Zajac, Mikula, Miko a i.).

Pri charakterizovaní individuálneho významotvorného gesta jednotlivých literárnovedných osobností Fedor Matejov túto charakteristiku vždy kontextovo situuje – jednak v slovenskom literárnovednom kontexte: napríklad ouvertúru štúdie o literárnovednej aktivite Petra Zajaca vlastne tvorí cenná „kapitolka“ z dejín slovenskej literárnej vedy. A takáto „sekvencia dejinného kontextu“ sa v statiach o iných literárnovedných autoroch zasa buď čiastočne rozšíri, alebo čiastočne zredukuje, či čiastočne zaostrí na iný detail, alebo sa vydá iným smerom – pretože nielen kontext vytvára tlak na autora a vytvára predpoklady jeho literárnovedného písania, ale výrazná literárnovedná osobnosť sama kontext prepisuje, nasvecuje iným spôsobom, prípadne zneisťuje, problematizuje, odvracia jeho smerovanie a napokon ho aj nanovo utvára. Jednu svoju recenziu raz Fedor Matejov pomenoval zhruba ako – parafrázujem popamäti – fiktívnu kapitolu z nenapísaných dejín modernej slovenskej literárnej kritiky: v tejto fáze Matejovovej sústredenej práce určite možno povedať, že tieto dejiny práve vďaka nemu už nie sú nenapísané – len sú napísané *iným spôsobom* (a myslím, že šťastnejším): nie vo forme syntetických dejín (popri význame „syntéza“ ako zhrnutie sa tu neodbytné tlačí druhý význam „umelosti“ takéhoto celku – v zmysle „syntetickej tkaničky“) – ale vo forme *prepojenia* živých fragmentov, snažiacich sa fenomenologicky uzrieť „vec“ (literárnovedné texty istého autora) z im ústretovo primeranej perspektívy. Fragmenty takto potom najadekvátnejšie zjavujú hypotetický celok (literárnovedného písania), ktorý samy (svojou zameranosťou, „intencionalitou“) kladú. Práve vďaka tomuto prepojeniu motívov, problémov, otázok jednotlivých statí a ich vzájomnej dialogizácii (odkazovaní na seba, opätovnom novom nasvecovaní blízkych pertraktovaných problémov) nie je táto práca Fedora Matejova dodatočnou súbornou či výberovou publikáciou jednotlivých textov

(štúdií o osobnostiach i situáciách, recenzií, doslovov, statí, diskusných príspevkov, reakcií), ale práve (a *len*) takáto multifokalizácia, viacnásobná perspektívnosť necháva zjaviť sa celok najprimeranejšie: Matejovovo písanie tu akoby fenomenologicky obkružuje svoju „vec“ z rozmanitých perspektív – a táto vec, tento celok nie je len a primárne, ako by sa zo zadania témy mohlo zdať, iba slovenským a českým písaním o literatúre (predovšetkým o poézii), ale tou najdôležitejšou vecou, o ktorú v Matejovovom projekte ide, je poézia samotná (a jednotlivé literárnovedné texty a ich autori sú relevantné len natoľko, nakoľko sa k nej dokážu priblížiť a nechávajú ju vyvstať). Napokon, diskkrétne na to upozorňuje v Autorskej a edičnej poznámke samotný pisateľ práce. Lyrika sa Matejovovi javí ako „artikulácia elementárnej situovanosti“ nášho bytia-vo-svete, pričom táto elementárna situovanosť vo svete s naším rozpoložením, naladením (Heidegger) ontologicky predchádza „sujetové“ životné zápletky (Fedor Matejov: *Lektúry*, Bratislava : SAP, 2005, s. 27), čiže – v ráde literatúry – epiku i drámu. Zároveň lyrika nielen svojim „hatením sujetu“ (Miko), ale i hatením povrchnej, rýchlej a „operatívnej“ lektúry, svojou „nesamozrejmosťou zmyslu“ a „dianím zmyslu“, takpovediac svojim zameraním na akt čítania sám, ktorý robí nesamozrejým, je paradigmou lektúry. Fedor Matejov zvykne rád citovať – ak si dobre spomínam – českého rusistu Vladimíra Svatoňa, že poéziu a filozofiu treba mať doma, kým román si človek môže požičať v knižnici...

Preto v šťastných momentoch Fedor Matejov literárnovedné interpretácie svojich „predmetných“ autorov – nimi inšpirovaný, alebo zriedkavo vzbudený k (vždy noblesnej a zdvorilo vecnej) polemike – literárnohistoricky a predovšetkým interpretačne domýšľa: napríklad ako „poďakovanie“ (danken) vo forme „domýšľania“ (denken) konzekvencií múzického uvažovania Zdeňka Mathausera. V týchto pasážach textu máme pred sebou – opäť len tak na okraji metateórie – ukážkové lektúry básnických textov, ako ich Matejov koncentrovane predviedol vo svojej predchádzajúcej knižnej práci *Lektúry*. (Záverečné tri širšie koncipované štúdie o literárnovednom písaní o lyrike možno čítať ako domýšľanie takmer programového Matejovovho textu, štúdie *Lyrika ako „paradigma“ lektúry* zo spomínanej knihy.) Matejovove občasné interpretácie básnických textov vo *Fragmentoch* sú akosi živou ukážkou (ukážkou v podobe *performance*) tej súčasti (zároveň však exkluzívnej a solitérnej) slovenského literárnovedného písania, ktorá z jeho práce chtiac-nechtiac vypadla, musela vypadnúť: o ktorej Fedor Matejov nepíše – pretože ňou sám je.

Napokon, sám autor svoju prácu pomenúva ako „príspevok k premenám kritiky a interpretácie“, ktorý je však zároveň „nimi sám chtiac-nechtiac rámcovaný, inšpirovaný a nesený“: keďže jednotlivé texty tejto práce v čase svojho prvého publikovania (či odznenia na vedeckých a diskusných fórach) tvorili nezriedka aktuálnu reakciu na aktuálnu situáciu: takto je príspevok k dejinám slovenského literárnovedného písania sám o to viacej dejinný – samotný Matejovov literárnovedný text je vo svojej performativite živou súčasťou práve toho predmetu, ktorý intencionalne projektuje a opisuje/modeluje.

Druhým kontextovým situovaním, ktoré Fedor Matejov neustále pri „svojich“ autoroch načrtáva, je ich ukotvenie metodologické (vzhľadom na metodologické kontexty ako také, čiže, prepytujem, medzinárodné) – tu je Matejovovi vo veľkej miere nápomocná (a priamo umožňujúca, „predpokladová“) jeho mimoriadna literárnovedná erudícia, avšak na tomto mieste neokázalo prezentovaná len podľa potreby, a teda v diskkrétnej,

skrytejšej podobe. Okrem iného sa textami jeho práce ako jeden z leitmotívov vinie inštruktívne rozlíšenie interpretačného prístupu „hermeneutiky dôvery“ (u Milana Hamadu a Petra Zajaca) a „hermeneutiky podozrenia“ (u Valéra Mikulu) – ide tu o termíny Paula Ricoeura. A nečudo, že interpretačné gesto samotného Matejova – keďže píše predovšetkým (a našťastie) o autoroch, ktorí sú preňho inšpiratívni a dôležití, „zmysluplní“ – je „hermeneutikou dôvery“: pokusom empaticky porozumieť autorovi a vyložiť ho – azda naozaj s tou hermeneutickou devízou „porozumieť autorovi lepšie, než rozumel on sám sebe“. Preto sa musí Matejov od svojich autorov aj do istej miery diferovať, vniesť do svojho písania istú interpretačnú dištanciu, ktorou je aspoň situovanie autora do kontextu a predovšetkým isté celostné uchopenie autorského gesta – a nie, vzhľadom na názov knihy paradoxne, len reprodukcia/repetícia fragmentov jeho prác.

Aj samotné Matejovovo písanie o literárnej vede je metodologicky inštruované – a popri múzickom štrukturalizme pražskej školy v podaní Jana Mukařovského je preňho azda ešte kľúčovejšia a najdôležitejšia fenomenologická „metóda“, v našich vedeckých kontextoch stále (predtým „ešte stále“ a teraz „už“) ojedinelá (Matejov niektoré jej nábehy nachádza v „emfáze zmyslu“ u Milana Hamadu a v „životnom svete“ pulzujúcej estetiky Petra Zajaca). Viac než scientistická analýza, rozklad textu na čiastočky a opätovná rekonštrukcia ich zapojenia do systému a ukázanie ich fungovania v literárnom stroji (i keď ju Matejov s rešpektom víta), oslovuje autora práce heideggerovské „ponechanie“ (u Hamadu, Skácela, Kožmína – čiže rovnako u autorov literárnovedných, ako u básnikov), ponechanie textu, jeho zmyslu na samého seba – vzdanie sa násilnej metodologickej intervencie voči textu a skôr vhlád k zmyslu, nazretie – „proznení“ a „spolupísanie“, „paralelná kontemplácia“ (Mathauser) s textom o veci samej – čiže, paradoxne, o to viac intencne nasmerovaná k textu. To, o čo sa pri svojich lektúrach (literárnovedných i poetických textov) Matejov v tejto práci pokúša, sám často kontextovo pomenúva svojimi dvoma fenomenologickými termínmi, ktoré možno pochopiť ako regulatívy matejovovského projektu lektúry: *spriehľadnenie* a *reliéfnosť*. Spriehľadnenie, to znamená „uzrieť“ vec poézie, tak ako sa sama dáva (čo znamená „ponechať ju“) – a *umožniť* čitateľovi toto uzretie, tento vhlád do zmyslu (textu) prostredníctvom svojho literárnovedného písania; a odlíšiť ju od iných vecí, načrtnúť, zvýrazniť jej kontúry (reliéfnosť), „nemiešať ju“ s tým, čo k nej nepatrí, očistiť ju (fenomenologická redukcia) od banálnych interpretačných nánosov a ukázať jej *štruktúrovanie*, tvar, a napokon aj situovanosť voči iným literárnym „veciam“ v kontexte (to, kde sa od nich odlišuje, i to, kde sa im podobá). Spriehľadniť – ukázať zmysel, a tým umožniť porozumenie.

Tam, kde Fedor Matejov občas sám – na margu literárnovedných textov – pristupuje k existenciálnej analýze základných štruktúr bytia vo svete, k nášmu „zmáhaniu“ existencie (čo implikuje jej zásadnú ťarchu, tiaž z bytia), k našej trpnosti i vzopätej aktivite, máme v rukách knihu nielen literárnovedne a metodologicky, ale aj ľudsky múdru. Do zápletky slovenského písania o literatúre (aj v časoch neláskavých, čo sa spoločenskej situácie týka) patrí tiež sám autor – Fedor Matejov, pričom nahliadnuť do nutnosti literárneho vedca zaujať postoj voči situácii spoločnosti i literatúry nám dávajú niektoré autobiografickejšie ladené texty. Pri interpretáciách poézie zasa takéto autobiografické momenty prinášajú drobné čitateľské asociácie, otvárajúce pred nami intímnejší čitateľský archív literárneho vedca.

Vedca, ktorý sa ukazuje – našťastie – ako človek, ktorý nielen profesionálne a poučene, ale najmä *rád* číta a čítanie je preňho predovšetkým záležitosťou existenciálnou, spôsobom jeho existencie a kladením otázky jej zmyslu. Ukážková interpretácia vzájomného intertextového nasvecovania textov Celana a Brodského, toto kultivované a názorne kultivujúce čítanie, „škola čítania“, vedie Matejovovu interpretáciu fenomenologicky nie k „vonkajšej skutočnosti“, ktorú by text „zobrazoval“, ale k tomu, „referenčne ‚vidieť‘ *textami*“: nezotráva postmoderne na úrovni rétorických štruktúr alebo fikčných svetov textu, ale skôr kladie otázku, čo robia texty s našou existenciou. Preto sa do výberu statí logicky priraduje aj problém vzťahov „obrazu a slova“ v knihe Rúfusa a Martinčeka, kde sa slovo a obraz vzájomne osvetľujú a táto hra dvoch mediálnych kódov umožňuje hĺbkové dešifrovanie segmentov básne, radosť z invenčného a zároveň striktné vyargumentovaného odhaľovania skrytých významov (aj toto patrí k čitateľským vášňam – nielen „ponechanie“). Odhalenie významových súvislostí medzi semémami zrelieňuje, aby nám toto prekreslenie vzťahov a významová interakcia medzi obrazmi umožnila nahliadnuť zmysel básne v jeho čírosti: takáto dešifrujúca interpretácia robí tento zmysel priehľadným.

Kontextovo sa ku kapitolám o slovenskom literárnovednom písaní pripájajú kapitoly o českej literárnej vede (ktorú zrejme u nás pozná málokto v takej miere a v takej hĺbke ako Fedor Matejov, a málokto je jej „dianím zmyslu“ taký inšpirovaný vo svojom literárnovednom písaní ako práve on) a kapitoly o fenomenologickej filozofii (Patočka, Cibulka, Novosád). Zo všetkých týchto motívov môže čitateľ aj čisto operatívne, profesionálne „prevádzkovo“ vyťažiť mnoho rozmanitého prospechu – ktorý prináša napríklad jasná explikácia pojmu „zmysel“ vo fenomenologickej filozofii, slovenskej a českej literárnej vede (na margo publikácie Josefa Cibulku *Smysl a fakticita*). Ten základný a najdôležitejší prínos však je, myslím, zrejmy: môcť s autorom práce spolu-premýšľať zmysel poézie.

Tomáš Horváth

Mgr. Tomáš Horváth, PhD.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
813 64 Bratislava
SR
e-mail: atomheart17@gmail.com

LOTH, Roman: PODSTAWOWE POJĘCIA I PROBLEMY TEKSTOLOGII I EDYTORSTWA NAUKOWEGO. Warszawa : Instytut Badań Literackich – Wydawnictwo, 2006. 199 s.

Kniha *Základné pojmy a problémy textológie a vedeckého editorstva* prináša prehľad najdôležitejších úloh z oblasti editorskej problematiky. Tie sú usporiadané spôsobom, ktorý zodpovedá vo všeobecných rámcoch postupnosti krokov editora pripravujúceho kritické vydanie zbraných diel vybraného spisovateľa: od prijatia rozhodnutia